

КАТАЛОЗИ АТЛАСА БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ КАО ЗНАЧАЈНИ ИЗВОРИ ИНФОРМАЦИЈА И ИСТРАЖИВАЧКИ АЛАТИ

ОЛИВЕРА ШЕРБЕЦИЈА И МАРИЈА ВАШ. *АТЛАСИ БИБЛИОТЕКЕ
МАТИЦЕ СРПСКЕ: 1486–1918*. НОВИ САД: БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ
СРПСКЕ, 2018; *АТЛАСИ БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ:
1919–1977*. НОВИ САД: БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ, 2020.

Јелена Глишовић

*Народна библиотека Србије,
Београд*

УДК: 017:912.43"1486/1977"(497.11)(049.32)
027.54:912.43(497.11)"1486/1977"(049.32)

Од појаве првих па до најсавременијих дигиталних, атласи представљају непревазиђени спој слика и речи чији семиотички потенцијал са лакоћом преводи године, векове па и миленијуме и читав земаљски простор у сажете слике малог обима али велике моћи.

Атласи нам приказују расподеле свега живог и неживог у природи, друштвених кретања и економске моћи кроз простор и време па на тај начин и прегледну слику света и могућност брзог извођења закључака о њему. Управо у томе лежи њихова моћ, графички језик атласа, иако лако савладив и на први поглед једноставан, заправо је врло потентан и у рукама вештих картографа био је у прошлости моћно оруђе па и оруђе.

Данашње информатичко или већ кибернетичко друштво у коме није довољно имати информацију, већ је потребно добро управљати њоме чини да атласи не губе на својој популарности а да изазови њихове производње постају све већи. Разлог томе лежи у свести савременог друштва о чињеници да атласи представљају комуникациони модел за себе. Због тога је и објављивање националног атласа за сваку државу догађај од највеће важности не само с научног, већ и с политичког аспекта. Аутор ових редова нада се да ће у блиској будућности доћи до таквог издања у Републици Србији јер знања и способности у држави међу свим наукама за то потребним не недостаје, консензуса и договора очигледно још увек – да.

Скретање пажње на атласе као појаву потребну не само широком спектру истраживача и научника, већ и самој држави као сувереној творевини од велике је важности. За разумевање садашњости, као и планирање будућности од пресудног је значаја да познајемо прошлост, у чему је поуздан историјски извор ненадмашан извор разумевања. Библиотечке збирке које сакупљају, систематизују и представљају овакве изворе не треба да брину због доступности наизглед „свега“ на интернету.

У том смислу од посебног су значаја специјалне колекције или посебни фондови библиотека јер у себи садрже јединствене и оригиналне артефакте прошлости. У ове колекције убрајају се и картографске збирке међу којима у Србији збирка Библиотеке Матице српске (БМС) представља једно од најзначајнијих сведочанстава минулих времена исписано картографским сликама и знаковима.

Картографско-географска збирка БМС садржи 6.900 карата и планова, 1.200 атласа, 2.900 туристичких водича, 37.300 разгледница¹ и ови бројеви се кроз послове селективне набавке и обавезног примерка свакодневно увећавају. Електронски каталог библиотеке пружа нам могућности претраживања и прегледања фонда по свим критеријумима те је као такав незаменљив. С друге стране, могућност прегледања комплетног садржаја једне збирке на једном месту уз могућност коришћења различитих пропратних регистара и с погледом на пробране илустрације већ је веома луксузна могућност.

Посвећени рад уз пропратну систематичност, прецизност и истраживачки таленат библиотекарки Оливере Шербечије и Марије Ваш омогућио нам је управо луксуз да кроз збирку атласа БМС крстаримо уз све удобности штампане публикације опремљене разноврсним истраживачким алатима.

У оквиру едиције Каталог посебних збирки Библиотеке Матице српске (покренуте 2013. године) ауторке су приредиле два каталога – *Атласи Библиотеке Матице српске: 1486–1918* као књига 2, 2018. године и две године касније – *Атласи Библиотеке Матице српске: 1919–1977* као књига 3 исте едиције и својеврсни наставак првог каталога.

¹ Подаци преузети са веб-сајта БМС, 17. априла 2021. године.

Овим каталозима обухваћена је збирка атласа објављених у временским интервалима наведеним у самим насловима, а граничне године представљају година издања најстаријег атласа у збирци, Птоломејеве *Космографије* – 1486. и година објављивања Међународног стандарда за библиографски опис картографске грађе ISBD (CM) – 1977. Први каталог обухвата 183, а други 483 атласа и сви су обрађени према ISBD (CM) и ISBD (NBM) стандардима и доступни за претрагу у електронском каталогу БМС.

Каталози се састоје из три дела – пописа каталошких јединица, регистра и избора илустрованих прилога из описаних атласа. Први каталог прати чак осам регистара: наслова, географских појмова, издавача и штампара, језика, размера, сигнатура и именски и предметни, док је уз други каталог приређено седам пратећих регистара: наслова, издавача, географских појмова, размера, именски и предметни. С обзиром на познати значај сваке врсте регистра којим се омогућава специфична претрага у једном каталогу са постојећих осам, односно седам, у прилици смо да на исто толико директних и велики број укрштених претрага добијемо резултат брзо и лако. Овако темељно приређени регистри не чине само додатну, већ сасвим нову вредност каталога и значајна су помоћ читаоцу.

Озбиљност истраживачког рада ауторки каталога огледа се и у видној истрајности у процесу датирања пописаних атласа. У првом каталогу само један од атласа означен је само веком, а још девет примерака атласа деценијом, док је у другом каталогу код пет атласа утврђена само деценија. С обзиром на обим и старост пописаних атласа, ово се може сматрати одличним резултатом.

Приметно је богатство и разноликост напомена различитих врста које прате библиографске описе атласа. Информативност напомена доприноси бољем сагледавању изгледа, стања и садржаја атласа или доноси податке о поклонадавцу, посвети, као и друге белешке што нам све омогућава да сам примерак атласа разумемо боље у контексту коме припада.

Атласи српских земаља кроз историју и српских аутора као значајан део оба каталога, хронолошки су поређани од атласа Павла Соларића из 1804. године на овамо. Међу њима посебно су значајна различита издања школских атласа аутора Петра Шрепловића, Владислава Тителбаха, Драгутина Дерока и Илије Ђорића, а касније и Станоја Станојевића, Владимира Маринковића, Тодора Радивојевића и других. У научном смислу геолошки атласи Јована Цвијића пописани у првом каталогу спадају у највише домете картографије тога доба на светском нивоу. Уз пратеће библиографске описе пописи ових атласа представљају прегледан извор за праћење тока развоја српске картографије односно српских атласа кроз обухваћени временски период. Ово може бити важно полазиште за неко предстојеће истраживање о првим српским атласима с обзиром на то да ова тема до сада није довољно обрађена и представљена у стручној јавности.

Кроз каталоге се упознајемо и са ретким и вредним примерцима атласа који су производи различитих иностраних картографских школа чији се значај и утицај на развој картографије у свету кроз векове смењивао, јачао и слабио. Највећи број страних атласа је германске провенијенције издавача из Готе, Лајпцига, Нирнберга и других немачких градова као и мађарске из Будима и Пеште.

Садржајно и формално каталози атласа БМС одговарају систематично и комплетно на сва питања која се пред издања оваквог типа могу поставити у вези са свеобухватношћу подухвата, квалитетом описа пописаних атласа, као и пропратном „опремом“ у виду регистара различитих врста.

Иако публикацијама овог типа често недостаје визуелног садржаја, ауторке каталога су се потрудиле да избором илустрација у виду слика корица, насловних страна или самих географских карата из атласа употпуне каталоге и обрадују читаоце визуелног сензибилитета када са прегледањем каталога стигну до краја.